

Недашківська Тетяна Євгенівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри інформаційної політики
Національної академії державного управління
при Президентові України,
т. 8-067-424-24-82

**Концепти керівник, посадовець, громадянин, людина, народ
у професійній свідомості державних службовців**

У статті аналізуються термінологічне та асоціативне значення концептів "керівник", "посадовець", "громадянин", "людина", "народ" у професійній картині світу. Використовуються результати, отримані в ході вільного асоціативного експерименту.

Ключові слова: *стимул, реакція, асоціат, асоціативне значення, термінологічне значення.*

The article is analyzing the terminological and associative meaning of concepts "chief", "manager", "citizen", "person", "nation". The results of the free associative experiment are used of the author.

Key-words: *stimulus, reaction, associate, associative meaning, terminological meaning.*

Постановка проблеми. Невід’ємною складовою адміністративних реформ, які проводяться в різних країнах світу, є заходи з підвищення ефективності роботи державного апарату та його окремих структур. Ефективність роботи передбачає, що кожна організація використовує свою владу та ресурси для досягнення цілей та стандартів найбільш економним шляхом [1, с. 26], а це потребує високого рівня компетентності державних службовців. У сучасних динамічних умовах український держапарат не завжди адекватно виконує покладені на нього обов’язки, часто не може діяти у новому економічному та політичному середовищі й повною мірою виконувати свої функції. Управлінська діяльність значною мірою залежить від притаманних людині психічних ресурсів та можливостей, вимагає відповідного професійного світосприйняття. Тому дослідження професійної картини світу, зокрема усвідомлення основних фахових понять, – актуальна потреба теорії та практики управління, оскільки в результаті окреслюються можливості формування професійної компетентності та компетенцій спеціалістів і подолання розбіжностей у поглядах на систему державного управління між державними службовцями та споживачами їх послуг.

Мета цієї статті – дослідити особливості усвідомлення державними службовцями професійних понять *посадовець, керівник, людина, народ, громадянин*

на основі отриманих шляхом вільного асоціативного експерименту асоціативних значень та проаналізувати їх відповідність термінологічному розумінню, яке є основною засадою для визначення професійних компетенцій.

Аналіз літератури. Закон України “Про державну службу” [2] представляє таку модель державної служби, яка базується на поєднанні двох сторін-учасників процесу управління – державних службовців та споживачів управлінських послуг, які іменуються громадянин, людина, народ. Серед принципів державної служби, сформульованих у ст. 3 закону, зазначені такі: служіння народу України, пріоритету прав людини і громадянина. Один з основних обов’язків державного службовця (ст. 10) – недопущення порушень прав і свобод людини та громадянина. Ці положення закону обумовлюють характер та особливості державного управління в цілому, тому практично є основоположними у формуванні політики у сфері державної служби, у теоретичних розвідках та практичних рекомендаціях для організації роботи, визначають вимоги до державних службовців щодо рівня освіти, компетентності, моральних якостей тощо [3, 4, 5, 6, 7].

Від того, як складаються стосунки між учасниками процесу управління, залежить результат роботи. Тому усвідомлення державними службовцями понять народ, громадянин, людина, посадовець, керівник з погляду власної професійності є принципово важливим, проте до цього часу не дослідженим. Ці поняття набувають особливого змісту та значення, стають засобами концептуалізації дійсності, яка (концептуалізація) відбувається посередництвом мови. Від того, як вони осмислюються носіями мови, залежить не тільки розуміння реалій, а й характер дій та процесів, до яких включаються люди, їх поведінка. Доцільним методом такого дослідження є вільний асоціативний експеримент, який дає змогу виявити асоціативне значення понять і встановити розбіжності між загальним, спеціальним та реальним розуміннями [8].

Тлумачення названих понять у загальнономовному та спеціальному значеннях суттєво відрізняються. Так, Великий тлумачний словник української мови визначає: керівник – 'той, хто керує ким-, чим-небудь, очолює когось, щось' [9, с. 85]. Ядро лексичного значення слова базується на понятті узагальненої дії, процесу (керує, очолює), а об’єкти, які пов’язані з дією, – на периферії семантики і точно не визначаються (ким-, чим-небудь, когось, щось). Ті спеціальні довідники, що

включають це слово, відповідно до специфіки видань конкретизують значення, що продиктовано особливостями сфери застосування: керівник органу державної влади – 'посадова особа, яка, виходячи з характеру та змісту повноважень, очолює цей орган, розпоряджається його ресурсами, приймає рішення про їх використання і несе персональну відповідальність за його роботу' [10, с.240]. Дефініція правомірно звужує семантику за допомогою означення «органу державної влади», яке дає можливість для виділення таких фрагментів, як 'посадова особа', 'повноваження', 'ресурси', 'рішення', 'відповідальність'. Можна стверджувати, що таке визначення дає право вважати поняття термінологічним. Проте існує й інший погляд: керівник – 'це особа, що керує ким-небудь, чим-небудь, спрямовує чию-небудь діяльність, стоїть на чолі чого-небудь' [11, с. 153]. Близькість такого формулювання у спеціальному словнику до дефініції тлумачного свідчить про те, що слово не вважається терміном, але є поняттям сфери державного управління.

Широкого вжитку у публіцистиці та в усному діловому спілкуванні набуло слово «посадовець», але ні тлумачним словником, ані спеціальними довідниками термінів державного управління воно не визначається. Натомість даються тлумачення традиційного офіційного найменування «посадова особа». Тлумачний словник стверджує, що це 'особлива категорія службовців державних і громадських органів, установ, підприємств, які обіймають досить високу посаду' [9, с. 1075]. Тобто стрижнем загальномовного значення є фрагменти 'особлива категорія службовців' та 'висока посада'. Спеціальні словники теж спираються на ядерне поняття 'особлива категорія службовців', але конкретизують значення, вказуючи, що ці особи виконують 'управлінські функції', а їх діяльність має 'владно-розпорядчий характер'. Загальномовне широке значення поняття висока посада замінюється детальнішим переліком: 'керівники та заступники керівників органів державної влади та їх апарату, інші державні службовці, на яких покладено здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій'. Напевно, можна стверджувати, що слово “посадовець” та словосполучення “посадова особа” являють собою синоніми, які відрізняються стилістично, оскільки функціонують у різних сферах життя. Усе більш активне використання слова “посадовець” обумовлене тим, що воно зручніше у вживанні, ніж словосполучення

“посадова особа” (а економія лінгвальних засобів з метою досягти зручності – це один з провідних законів мови), тому воно було визначено нами для дослідження.

Якщо суб’єкт державного управління у спеціальних словниках-довідниках представлений безпосередньо, то другий учасник процесу – громадянин, людина, народ – не визначаються, тобто ці поняття авторами видань не вважаються термінологічними. Очевидно, це можна пояснити широкою вживаністю цих слів, які стали загальнозрозумілими поняттями (як, наприклад, у інших галузях: пожежний, викрутка, шприц тощо), тому втрачають вузько спеціальне, термінологічне значення, але все ж залишаються специфічними поняттями у відповідній галузі. Для державного управління поняття “громадянин”, “людина”, “народ” є ключовими, оскільки фактично називають споживачів управлінських послуг, тому разом з поняттями “керівник”, “посадовець” входять у поняттєву єдність: одна сторона без другої втрачає смисл та сенс.

За визначенням тлумачного словника, слово “громадянин” полісемантичне, але для досліджуваної сфери актуальне основне пряме його значення – ‘1. Особа, що належить постійного населення якої-небудь держави, користується її правами і виконує обов’язки, встановлені законами цієї держави’ [9, с. 262]. Ключові фрагменти значення – ‘особа’ з числа ‘населення’, ‘держави’, ‘права’ і ‘обов’язки’. Як спеціальне, це поняття визначається таким чином: ‘фізична особа, статус якої обумовлений її належністю до громадянства певної держави. Це форма юридичного зв’язку людини з конкретною державою, яка породжує взаємні права та обов’язки’ [11, с. 48]. Термінологічне значення незначно відрізняється від загальномовного більш яскравим акцентом на юридичній стороні поняття та відсутністю погляду на громадянина як представника населення країни.

Поняття “людина” перетинається у значенні з поняттям “громадянин” завдяки фрагменту ‘особа’ в окремих значеннях полісемантичного слова: людина – ‘1. Одиначне до люди (суспільні істоти, що являють собою найвищий ступінь розвитку живих організмів, мають свідомість, володіють членороздільною мовою, виробляють і використовують знаряддя праці). 2. Особа як утілення високих інтелектуальних і моральних властивостей’ [9, с. 631]. Загальномовне значення будується на поняттях ‘особи’, ‘істоти’. Це слово такою мірою визначає свідомість носіїв мови, що, здається, уявити його як термін неможливо. Не дивно, що у

спеціальних словниках досліджуваної нами сфери поняття “людина” не визначається (зустрічаються терміни “людський потенціал”, “людський фактор” [11, с.176]). Проте своє специфічне наповнення притаманне йому у філософії, антропології, літературознавстві, біології тощо. Державні службовці, на нашу думку, теж наповнюють поняття “людина” своєрідним змістом, що обумовлюється особливостями сфери вживання.

Не видається можливим встановити відповідність між загальномовним та термінологічним значеннями слова “народ” через відсутність його у словнику довідників з державного управління. Дефініція тлумачного словника ґрунтується на ключовому понятті 'населення': народ – '1. Населення держави, жителі країни'. Друге значення близьке до термінологічного (наприклад, з галузі історії, соціології): '2. Форма національної та етнічної єдності (нація, народність, іноді плем'я)' [9, с.733]. Термін “населення” у державному управлінні витлумачується, як 'сукупність людей, що проживають на території окремої країни, регіону, населеного пункту та в масштабі планети' [11, с. 225]. Наявна значеннєва спільність аналізованого поняття з двома попередніми ґрунтована на фрагменті 'людина'.

Виклад основного матеріалу. Концепти *керівник, посадовець, громадянин, людина, народ* були включені у стимульний список для проведення вільного асоціативного експерименту з метою вивчення професійної свідомості державних службовців. Концептом вважається найбільша оперативна одиниця ментального рівня, яку на вербальному рівні може позначати слово чи словосполучення [12, с.7].

В експерименті взяли участь 350 респондентів. Серед учасників 287 осіб – державні службовці різних рангів (від секретарів сільських та селищних рад до голів обласних державних адміністрацій, начальників департаментів тощо, а також слухачі НАДУ та регіональних інститутів) і працівники органів місцевого самоврядування. 63 опитуваних особи є фахівцями інших галузей, проте 23 з них включені до кадрового резерву.

Респонденти представляють різні регіони України: Київ та Київську область, Вінницьку, Житомирську, Волинську, Хмельницьку, Чернігівську, Черкаську, Івано-Франківську, Полтавську, Херсонську, Запорізьку, Дніпропетровську, Сумську, Луганську, Рівненську, Львівську, Кіровоградську, Харківську, Одеську,

Миколаївську області та їх обласні центри, а також АР Крим (включаючи Сімферополь, Севастополь, Феодосію, Євпаторію, Ялту, Керч, Джанкой).

На стимул *керівник* у групі опитаних державних службовців отримано 103 різних асоціацій. Кількість повторів (однакових реакцій у різних респондентів) становить від двох до 40. Стимул-іменник викликав 51,5% реакцій-іменників, 25% реакцій-прикметників, 6% реакцій-словосполучень (наприклад, ділова людина), решта реакцій – окремі дієслово (терплю), займенник (я), частка (так) та ін. У 9% опитуваних словесна реакція не виникла. Переважна кількість асоціацій подані українською мовою, але деякі – російською або суржиковим варіантом (вони зберігаються у наведених прикладах). Останнє не впливає на достовірність результатів, тому що це дослідження не мови, а свідомості респондентів через мовну картину світу, а в такому разі імовірно, так би мовити, суміщення елементів однієї мови з елементами другої та елементів неунормованих з унормованими в межах однієї мови як свідчення про рівень володіння нею.

Асоціативне значення концепту *керівник* містить денотативний (поняттєвий) та конотативний (оціночний, емоційний) фрагменти. Останній не входить ні до загальнономовного, ані до термінологічного значення. Денотативний фрагмент включає значеннєві сфери, непропорційно побудовані як за кількістю елементів, так і за числом повторюваних реакцій.

Найбільш ємко представлена сфера, яку умовно можна назвати “синоніми”, оскільки асоціації є свого роду синонімічними позначеннями стимулу: 'начальник' (частотність 40), 'директор' (14), 'голова' (17), 'сільський голова' (7). Така частотність дозволяє вважати ці реакції такими, що формують ядро асоціативного значення. На периферії низькочастотні реакції – 'господар' (2), 'президент', 'мер', 'менеджер', 'управляючий', 'головуючий' (усі з частотністю 1). Практично цей фрагмент асоціативного значення аналізованого стимулу відповідає загальнономовному та термінологічному 'особа', яка 'керує', але з деталізацією, що виникає у свідомості окремих людей.

Решта значеннєвих сфер у загальнономовному та термінологічному значеннях відсутні або наявні значно менш виразно. Так, для називання того, ким керують, в асоціативному значенні сформовано два фрагменти: “антоніми” – 'підлеглий' (7), 'помічник' (1) та “організація чи установа” – 'апарату' (2), 'організації', 'району',

'учреждения', 'підприємство', 'установа' (усі по 1). І хоча частотність окремих реакцій не дозволяє вважати їх ядерними, проте вони подібні, тому можуть розглядатися сукупно як такі, що близькі до ядра. Це відповідники значеннєвих фрагментів (керує) 'ким-, чим-небудь', (очолює) 'когось, щось' з тлумачного та термінологічного словників.

Лише в асоціативному значенні формується “особистісна” сфера – 'я' (7), 'самовираження' (1), що свідчить про усвідомлення причетності опитуваних до стимульного поняття.

Найбільш різноманітно виглядає сфера «якісних характеристик» стимулу. Державні службовці прагнуть схарактеризувати керівника, причому їхні вимоги високі: 'хороший' (6), 'організатор' (2), 'професіонал' (3), 'професійність' (2), 'повага' (4), 'добрий' (4), 'розумний' (3), 'принциповий' (5), 'справедливий' (4), 'демократичний' (2), 'мудрий' (2), 'гарний', 'нормальний', 'діловий', 'спокійний', 'кваліфікований', 'грамотний', 'вимогливий', 'позитивний', 'порядність' (усі по 1) тощо. Таким у сукупності асоціацій є образ керівника очима фахівців. Позитивно, що державні службовці вбачають потребу в тому, щоб працювати з керівниками-носіями високих моральних принципів (1).

Правда, негативні експресивні оцінки зустрічаються у конотативній сфері, яка наявна лише в асоціативному значенні: 'чайник', 'ідіот (як правило)', 'хапуга', 'зануда', 'страх', 'проблеми', 'деспот', 'терплю' (усі по 1) тощо. Позитивних оцінок менше – 'захитник' (2), 'тудяга', 'зразок', 'приклад' (усі по 1). Ядерним елементом конотативного фрагменту є асоціація 'шеф' (12). Цей фрагмент знаходиться на периферії значення, але виразний та яскравий.

Споживачі управлінських послуг вбачають *керівника* 'начальником' (5), який відрізняється 'порядністю' (2), 'принциповістю' (2), 'відповідальністю' (2). Характерно, що жоден з опитаних державних службовців не асоціював керівника з такою властивістю, як відповідальність, хоча цього очікує громада.

107 різних асоціацій викликав стимул *посадовець*: серед вербальних реакцій 61% іменників, 15 % словосполучень (наприклад, працівники відповідного рангу), 16% прикметників, окремі слова інших частин мови. У 9% респондентів вербальна реакція відсутня.

Асоціативне значення концепту *посадовець* перетинається зі значенням концепту *керівник*. Так, значеннєва сфера “професійність” містить ядерні компоненти 'службовець' (28), 'керівник' (17), 'начальник' (12), 'виконавець' (12), 'державна служба' (7) та периферійні 'колега' (5), 'працівник' (4), 'посада' (3), 'управлінець' (2), 'відповідної категорії' (2), 'секретар' (2), 'чин', 'Мінфін', 'землевпорядкувач' (усі по 1) та ін. Сфера якісних характеристик посадовця менш яскрава, ніж керівника, хоча вимоги до першого теж високі: 'відповідальність' (8), 'спеціаліст' (6), 'обов'язки' (5), 'грамотна людина' (2), 'людяність' (2), 'хороший', 'чесний', 'коректний', 'ввічливий', 'профі' (усі по 1) тощо. Посадовець в очах державних службовців відрізняється певною атрибутикою, що виявлена периферійними реакціями відповідної сфери: 'телефон', 'апарат', 'службовий кабінет', 'система', 'посадовий оклад', 'крісло', 'показник' (усі по 1) тощо. Особистісна сфера в асоціативному значенні включає ядерну реакцію 'людина' (10) та периферійні 'особа', 'личность', 'я' (усі по 1). Можна стверджувати, що концепт *посадовець* не усвідомлюється державними службовцями так, як визначено у спеціальному значенні. Принаймні його ключове поняття 'особлива категорія службовців' для асоціативного значення не актуальне. Посадовцем опитані фактично вважають кожного державного службовця.

Фактурно позначена в асоціативному значенні конотативна сфера: 'чиновник' (26), 'бюрократ' (12), 'корупція' (4), 'клерк' (3), 'хабарник', 'кар'єрист', 'поганий чоловік', 'чинуша', 'небажання вчитись', 'не все на своем месте', 'функціонер', 'хитрий', 'дуже люб'язна людина', 'баран' (усі по 1) тощо. Характерно, що і для цього стимулу оціночні реакції переважно негативні.

Опитані працівники культури та освіти вважають, що *посадовець* – це 'відповідальна' (3), 'працелюбна' (1), 'порядна' (1) 'людина' (3), 'службовець', 'начальник', 'виконавець' (усі по 1). У конотації оцінки лише негативні: 'хабарник' (3), 'чиновник', 'клерк', 'кар'єрист', 'действует на нервы', 'злий', 'жаба' (усі по 1). Споживачі послуг очікують від *посадовців*, як і від *керівників*, відповідальності за роботу, хоча ця характеристика відсутня в термінологічних значеннях аналізованих концептів.

Асоціативне значення концепту *громадянин* досить компактне. Інформанти виявили лише 75 різних словесних асоціацій: 61% іменників, 19% словосполучень

або речень (наприклад, управління держави, має бути щасливим), 10% прикметників, решта – окремі інші частини мови. 11,5% опитаних не змогли дати вербальної реакції на цей стимул, що є доволі значним показником.

Чітко сформовані значеннєві сфери. Фрагмент з узагальненою назвою “державність” має ядро – ‘України’ (41), ‘країна’ (18), ‘українець’ (16), ‘державна’ (15) та периферію – ‘народ’ (6), ‘національність’ (5), ‘житель’ (3) та ін. Сфера “особистісність” представлена лише однією ядерною реакцією ‘людина’ (36), а також периферійними ‘особистість’ (7), ‘особа’ (5), ‘член суспільства’ (6), ‘безліка особа’ (1), ‘пенсіонер’ (1), ‘людина з громадським сумлінням’ (1) та ін. Громадянин повинен бути ‘чесний’ (4), ‘законослухняний’ (4), ‘гордий’ (4), а головне – ‘патріот’ (19), ‘патріот, а не націоналіст’ (1). Конотативна сфера, на відміну від попередніх стимулів, вужча, містить позитивні та значно менше негативних оцінок: ‘свобода’, ‘захист’, ‘майдан’, ‘має бути щасливим’, ‘влада’, ‘наdejда’, ‘свавілля’, ‘возможность’, ‘глупость’, ‘гвинтик’ (усі по 1) тощо. В асоціативному значенні відсутні такі фрагменти загальномовного та термінологічного, як ‘населення’, ‘права’ та ‘обов’язки’. У професійному сприйнятті державних службовців поняття *громадянин* сформовано у вигляді, ближчому до публіцистичного уявлення, ніж до фахового, і потребує корекції. Інформанти з другої групи виявили практично тотожне бачення аналізованого концепту.

Асоціативне значення концепту *людина* формується на основі 109 різних вербальних реакцій, серед яких 48% іменників, 20% прикметників, 27% словосполучень (наприклад, потребує поваги), решта – окремі займенники (я, всі), частка (да). Питома вага невербальних реакцій становить 8%.

Найчастотніші реакції у семантичній сфері «особистісність»: ядро – ‘особистість’ (39), ‘особа’ (12), ‘я’ (6), ‘індивід’ (5), ‘індивідуум’ (5); периферія невиразна – ‘особь’ (1), ‘тип’ (1). Дуже близький до цієї сфери значеннєвий фрагмент, який враховує статус людини – ‘громадянин’ (16), ‘заявник’ (5). Важливо, що у професійній свідомості сформовано більш багате й глибоке поняттєве значення, яке відрізняється від загальномовного виокремленням ключового фрагменту, пов’язаного з психологічними властивостями людини як особистості, а не пересічної особи, і аж ніяк не біологічної істоти. Це демонструє й сфера “родинні та дружні зв’язки” – ‘друг’ (10), ‘товариш’, ‘діти’, ‘дитина’, ‘рідня’, ‘матір’,

'чоловік' (усі по 1). Рельєфний, але фактично безликий фрагмент сформований стійкими словосполученнями фразеологічного характеру, що виявляють штампи у сприйнятті: 'і світ' (5), 'звучить гордо' (3), 'перш за все!' (4), 'перед усім', 'подібна Богу', 'Боже створіння', 'створена Богом', 'с “большой” букви' (усі по 1). Ця частина денотату межує з конотативним фрагментом значення, дуже вузьким, з низькочастотними елементами: 'райдуга', 'да', 'золота', 'сонце', 'проблема', 'надо помочь' (усі з коефіцієнтом 1). Фахівці інших галузей сприймають поняття *людина* подібно, але не тотожно, з тією різницею, що статус для них є нерелевантною ознакою.

Асоціативне сприйняття державними службовцями поняття *народ* суттєво відрізняється від загальнономовного і спеціального тлумачень. 101 вербальній реакції відповідають 19 невербальних, або близько 7% випадків. Поміж вербальних реакцій традиційно переважають іменники – 56%, прикметників 23%, словосполучень 16%, дієприкметників та займенників по 2%, дієслів 1%.

Висока частотність у реакцій 'люди' (46), 'громада' (19), 'населення' (12), 'суспільство' (10), які формують ядро семантичного фрагменту “об’єднання людей”, причому 'населення', на відміну від будови загальнономовного значення, не стає ключовим поняттям. Визначальною ознакою є національна та державна приналежність: 'український' (20), 'нація' (10), 'України' (11), 'державна' (6), 'громадяни' (6), 'країна' (6). Незначна кількість реакцій показує, що лише окремі державні службовці ідентифікують себе як народ – 'ми' (8), 'це я' (1), тобто у професійному розумінні наявне протиставлення державного службовця споживачеві послуг. Така позиція породжує прагнення давати оцінки, тому конотативна сфера широка й різноманітна – від суто позитивних вражень: 'єдиний' (4), 'мудрий' (2), 'роботящий', 'творчий', 'гордість', 'вільний' (усі по 1), – до яскраво негативних, які переважають і за кількістю, і за частотністю реакцій: 'маса' (13), 'натовп' (2), 'толпа' (8), 'забитий', 'затурканий', 'жалкий', 'непотріб', 'всі ми бидло', 'дурні' (усі по 1) та ін. Такі особливості усвідомлення обумовлюють ризики зверхнього ставлення службовців до людей, яких вони обслуговують, а значить, і недостатнього взаєморозуміння. Показово, що представники народу асоціюють це поняття подібно до державних службовців, теж активно формуючи конотативний

фрагмент значення, правда, опоетизовуючи себе: 'вишиванка', 'луг зелений', 'друзья' (у всіх коефіцієнт 1) та ін., – і це лише підтверджує зазначене вище.

Структура асоціативних значень проаналізованих концептів дозволяє стверджувати, що поняття *посадовець*, *керівник*, *громадянин*, *людина*, *народ* сприймаються державними службовцями як професійні, оскільки позначають дві невід’ємні сторони учасників процесу управління (але відрізняються від традиційних словникових формулювань). З цього погляду вони можуть розглядатися як базові спеціальні поняття і включатися до термінологічних словників та довідників з державного управління. Формування та розвиток комунікативних, етичних, спеціальних компетенцій державних службовців певною мірою обумовлюється асоціативним сприйняттям, мовним «баченням» державних службовців і споживачів управлінських послуг та стосунків між ними.

Висновки.

1. Можливості формування професійної компетентності та компетенцій спеціалістів і подолання розбіжностей між державними службовцями та споживачами їх послуг у поглядах на систему державного управління допомагає забезпечити дослідження професійної свідомості працівників сфери державного управління, що досі залишалося поза увагою науковців.
2. Продуктивним методом для такої роботи є вільний асоціативний експеримент, який дає можливість виявити структуру асоціативного значення базових професійних понять у мовній картині світу, а завдяки цьому й у професійній свідомості державних службовців.
3. Модель державної служби в Україні базується на взаємообумовленому відношенні безпосередніх учасників процесу управління – державних службовців та споживачів управлінських послуг. Адекватне усвідомлення понять, що використовуються для найменування сторін, детермінує результат роботи.
4. Асоціативні значення концептів *керівник*, *посадовець* (державні службовці) та *громадянин*, *людина*, *народ* (споживачі послуг) відрізняються від загальномовної та термінологічної семантики, представлені відповідно тлумачними та спеціальними словниками й довідниками. Аналіз

професійного сприйняття дозволяє визнавати ці концепти професійними поняттями, термінами, які мають визначатися спеціальними виданнями.

5. Адекватне розуміння базових термінологічних понять є основою формування професійних компетенцій державних службовців.

Перспективи подальшого дослідження. Продовження роботи з вивчення професійної свідомості державних службовців буде пов'язане з дослідженням особливостей формування професійних компетенцій державних службовців і спробою побудови сучасної моделі їх професійної компетентності. Для цього будуть проаналізовані асоціати, отримані в ході вільного асоціативного експерименту, та використовуватимуться інші джерела наукової інформації.

Список використаних джерел

1. Лобанов В. Реформирование государственного аппарата: мировая практика и российские проблемы // Проблемы теории и практики управления. – 1999. – № 1 – С. 26 – 31.
2. Закон України “Про державну службу” // <http://www.kmu.gov.ua/>
3. Оболенський О.Ю. Державне управління та державна служба: сучасні напрями розвитку. – О.: АО БАХВА, 2003. – 319 с.
4. Державний службовець в Україні (пошук моделі) / Кол. авт.: Н.Р. Нижник та ін.; Під заг. ред. Н.Р. Нижник. – К.: Ін-Юре, 1998. – 272 с.
5. Малиновський В.В. Державна служба: теорія і практика: Навч. посіб. – К.: Атіка, 2003. – 160 с.
6. Атаманчук Г.В. Управление – фактор развития: Размышления об управленческой деятельности. – М.: Экономика, 2002. – 567 с.
7. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления. 3 изд., доп. – М.: Юридическая литература, 2005. – 579 с.
8. Горошко Е.И. Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента. – Харьков; М.: Изд. группа «РА - Каравелла», 2001. – 320 с.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2004. – 1440 с.
10. Малиновський В.Я. Словник термінів та понять з державного управління. – К.: Атіка, 2005. – 240 с.
11. Державне управління та державна служба: Словник-довідник / Уклад. О.Ю. Оболенський. – К.: КНЕУ, 2005. – 480 с.
12. Левченко О.П. Символи у фразеологічних системах української та російської мов: Автореф. дис. ...докт. філол. наук. – К., 2007. – 36 с.